

19

WEERGEVONDEN

door Ivo Blom

“En toen was

De restauratie van de film

er kleur...”

‘De Zaanstreek’ (1927)

van Theo Güsten

DE ZAA NSTREEK is een bijzondere documentaire waarin de overgang van de traditionele documentaire van begin deze eeuw naar de avant-gardistische documentaires van rond 1930 zichtbaar wordt: poëtische beelden van de nostalgische omgeving van de Zaan worden op een evenwichtige manier gecombineerd met dynamische beelden van de industrie aan diezelfde rivier. De film is ook bijzonder door zijn opvallend kleurgebruik. Opvallend omdat in de tijd waarin de film werd geproduceerd er maar weinig aandacht aan de toepassing van kleur werd besteed, zeker bij documentaires. Dit jaar is door het Nederlands Filmmuseum een belangrijke reconstructie en restauratie van DE ZAA NSTREEK uitgevoerd, gebaseerd op twee oorspronkelijke filmkopieën. NFM-medewerker Ivo Blom verhaalt.

Tegenwoordig is DE ZAA NSTREEK slechts bekend als een zwart/wit- film. In 1981 werd een brandbare nitraatkopie in het archief van het Nederlands Filmmuseum op onbrandbaar acetaatmateriaal gekopieerd. Het was deze acetaatkopie die sindsdien aan het publiek vertoond is en die ons beeld van de film heeft bepaald. Maar de oorspronkelijke kopie van DE ZAA NSTREEK, die op 7 december 1927 in het Tuschinski Theater in première ging, was niet zwart/wit. We kunnen dit met zekerheid vaststellen, omdat in het archief van het Nederlands Filmmuseum niet één, maar zelfs twee originele nitraatkopieën van de film bewaard zijn gebleven. En deze beide kopieën waren niet in zwart/wit maar in kleur, en zelfs in uiterst fraaie kleuren die via de processen van tinting en toning waren aangebracht.

Het gebruik van tinting en toning of een combinatie van beide procedé's was vooral een kenmerk van de films van de jaren tien. Gaandeweg de jaren twintig werd het toningsproces minder en minder gebruikt.

Ook werd de variatie in tinting steeds meer losgelaten, waardoor latere films soms zelfs over de gehele lengte maar één tint hebben. Met de komst van de geluidsfilm verdween ook het tintingsproces en filmde men praktisch uitsluitend in zwart/wit (nieuwere kleurprocedés als twee- en driekleurig Technicolor daargelaten). DE ZAA NSTREEK is eigenlijk een uitzondering op deze ontwikkeling. Ondanks zijn late productiejaar (1927) bevat de film een zeer gevarieerd aanbod aan getinte, getoonde en gecombineerd getinte en getoonde shots, die bedoeld waren om de nostalgie van de omgeving zoveel mogelijk te versterken. Het gebruik van tinting en toning in documentaires die de idylle van het Nederlandse land benadrukken was overigens een vaker voorkomend fenomeen dat we eerder, bijvoorbeeld in de films van Willy Mullens en D.J. van der Ven, tegen konden komen.

Over de twee verschillende nitraatkopieën van DE ZAA NSTREEK in het archief van het Filmmuseum valt het een en ander op te

Stills uit DE ZAA NSTREEK. Foto: NFM

merken. De eerste kopie, zeg maar kopie A, was in 1981 geconserveerd en had een lengte van 2349 meter. Tijdens het catalogiseren van het filmarchief kwam echter een tweede kopie naar boven, kopie B. Deze had een lengte van 1435 meter. Kopie B was weliswaar korter dan A, maar bezat allerlei shots die niet in A zaten en viceversa. Bovendien bezat B allerlei shots in gecombineerd tinting en toning (zoals rood en blauw, blauw en groen, geel en bruin) die in A alleen maar getint waren. Sommige shots waren in B helderder dan in A. En kopie B eindigt met een (met de hand?) ingekleurd shot van de Nederlandse vlag, waar die in A alleen maar oranje getint is. Uit kopie B bleek nog meer dan uit kopie A dat kleur in *DE ZAANSTREEK*

opzettelijk ingezet werd om het idyllische karakter van de historische en landschappelijke passages in de film te benadrukken (de meeste shots met betrekking tot de industrie zijn alleen getint, in geel of oranje). Kortom, het redden van de kleuren van *DE ZAANSTREEK* was een fundamenteel bestanddeel van het redden van deze film.

Nederland-project

In het kader van het zogenaamde 'Nederland-project', het onderzoeks- en conserveringsproject met betrekking tot de Nederlandse film, waar het Filmmuseum sinds 1992 actief mee bezig is, werden beide nitraatkopieën vergeleken. De conclusie was dat de film

DE ZAA NSTREEK absoluut voor het nageslacht gered moest worden, maar dat louter een conservering van de langste kopie een ontkenning van de rijkdom van de twee filmkopieën zou zijn. Bovendien hanteert het Nederlands Filmmuseum sinds eind jaren tachtig een beleid waarbinnen filmkopieën die een essentieel kleurgebruik vertonen ook in kleur geconserveerd worden. Besloten werd daarom een combinatie te maken van het beste en het mooiste uit de twee kopieën en daarvan een kleurnegatief te maken.

Een groot probleem bij de reconstructie van DE ZAA NSTREEK was het gebrek aan informatie. De volgorde in beide kopieën kwam grotendeels overeen, maar bepaalde neutrale passages als scènes met gevels en slootjes of algemene tussentitels zaten op verschillende plaatsen. De nummering van de tussentitels was hierbij geen leidraad. Die werd maar ten dele gevolgd en een mogelijke conclusie was dat de oorspronkelijke numerieke volgorde van de tussentitels in de montagefase is losgelaten. Wat dat betreft was het moeilijk vast te stellen welke van de twee montages, die van A of die van B, nu de juiste was. Nu eens leek A de meest consequente volgorde te bezitten, dan weer kwam B als de meest overtuigende uit de bus.

Uiteindelijk is toch grotendeels de volgorde van A aangehouden. Shots die eerst alleen getint waren, werden vervangen door getinte en getoonde shots. Donkere shots werden vervangen door lichtere. Een dertig meter lange beschadiging in A kon perfect vervangen worden door dezelfde passage in B. Een tussentitel met een printfout in het kader in A kon op deze manier eveneens vervangen worden. Van sommige op zichzelf staande shots in A en B, die zo neutraal waren dat ze overal ingezet hadden kunnen worden, was het onmogelijk de juiste plek binnen de film vast te stellen. Deze zijn zoveel mogelijk aan de hand van ritme, stijl en boodschap van de film ingezet, rekening houdend met de volgordes van A en B.

visueel vuurwerk

De fraaie in rood en blauw getinte en getoonde epiloog, bedoeld als een visueel vuurwerk aan het slot van deze film, is zoveel mogelijk als één geheel gereconstrueerd, waarbij een enkele tussentitel naar voren of naar achteren is geschoven. En voor het eindshot van de film is zonder aarzeling gekozen voor het shot met de ingekleurde vlag in plaats van voor de getinte versie, ook al was de laatste veel langer.

Door deze restauratie zal men nog beter in staat zijn om de kwaliteiten van deze bijzondere documentaire te kunnen waarderen, een geslaagde combinatie van esthetiek en functionalisme, van lering en vermaak, maar bovenal een uiterst sfeervolle film.

Voor meer informatie verwijzen wij u graag naar de brochure die verscheen bij gelegenheid van de Eerste Week van de Zaanse Film.